

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПОРТСМЕНІВ ФУТБОЛЬНОЇ КОМАНДИ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ІГРОВОГО АМПЛУА

Олена ПОЛЯНИЧКО, Сергій ГРОНА

Міжрегіональна академія управління персоналом, м. Київ

Анотація. В роботі представлені дані досліджень які проводилось у 2007 – 2008 роках. В експерименті взяли участь 19 спортсменів чоловічої статі у віці від 17 до 27 років, члени збірної команди ФК «Нафком» (м. Бровари). Визначені індивідуально-психологічні особливості футболістів, які найбільш притаманні різним видам ігрового амплуа, та впливають на ефективність спортивної діяльності.

Ключові слова: футбольна команда, індивідуально-психологічні особливості, ігрові амплуа.

Постановка проблеми. Тренери та практичні психологи в своїй діяльності стикаються з фактами значних міжгрупових відмінностей за індивідуально-психологічними якостями спортсменів футбольних команд різних спортивних амплуа. Індивідуалізація тренувального процесу та відбір спортсменів до ігрових амплуа (нападаючий, півзахисник, захисник, воротар) не може проводитись без врахування індивідуально-психологічних особливостей. Стратегія індивідуалізації повинна передбачати всебічне врахування індивідуально-психологічних особливостей спортсмена, формування індивідуального стилю спортивної діяльності в залежності від ігрового амплуа, напрацювання прийомів діяльності, в яких найбільш вигідним способом буде реалізовано конкретні особливості, які цінуються самим спортсменом.

Ігнорування індивідуально-психологічних особливостей властивих спортсменам різних ігрових амплуа суттєво знижує ефективність техніко-тактичних дій при спортивній діяльності та результативність футбольної команди.

Аналіз останніх досліджень і публікацій/

Результати аналізу літератури свідчать про те, що дослідження І.П. Павлова, Б.М. Теплова, В.С. Мерлін, Н.Д. Небиліцина, Е.П. Ільїна [1] лише обумовлюють схильність до того чи іншого виду спорту та здібності до нього.

М.С. Полішкіс, О.В. Дашкевич, І.А. Клесов досліджували футболістів для визначення їх індивідуальних особливостей, що забезпечують ефективність і надійність виступів у змаганнях. Визначалися характерологічні риси особистості, тип темпераменту, рівень розвитку здатності до саморегуляції. Найбільш значимими факторами особистості, що визначають ефективність і надійність змагальної діяльності, ними визнані змагальна мотивація, саморегуляція й самоконтроль, самокритичність, дисциплінованість, рішучість, емоційна стійкість [2].

Визначення терміна «характер», які даються в працях В.І. Авраменко, Б.Г. Ананьєва, О.Г. Ковальова, М.Д. Левітова, С.Д. Максименко, В.М. Мясіщева, А.Ц. Пуні, І.В. Страхова, О.А. Чернікова та інші [3] здебільшого ідентичні, характер аналізується в єдності змісту і форми, наголошується вплив на нього спрямованості особистості [4].

Відповідно до ідей самореалізації особистості завданнями тренера і самого спортсмена стають: забезпечення максимальної реалізації задатків та обдарованості у відповідному виді діяльності, знаходження себе у світі спорту, знаходження шляху до застосування своїх сил, особливостей та можливостей. Якщо цього не відбувається, тоді у спортсмена з часом утворюється особистісний синдром, який не сприяє успішному вирішенню змагальних завдань, призводить до невиправданої тривожності, високої ймовірності зриву, скутості в поведінці, незадоволення собою.

Б.М. Теплов запропонував класифікацію рис характеру які взаємопов'язані та залежать одна від одної утворюючи групи (симптомокомплекси). Коли кількісний показник тієї чи

іншої риси характеру досягає межі норми, виникає так звана акцентуація характеру. За даними О.Є. Личко виявлено 11 типів акцентуацій характеру.

В.І. Румянцева дослідила, що футболісти-екстраверти в комбінації з високим нейротизмом частіше допускають під час гри помилки та порушують ігрову взаємодію. У них спостерігаються зриви у вигляді афективних реакцій (суперечок із суддями, брутальності стосовно суперників), ситуативні відмови від діяльності [1, С. 119].

Представники вчення про психоаналіз З. Фрейд, К. Юнг, А. Адлер та їх послідовники вважають, що пізнати людину, її характер можна тільки шляхом проникнення у сферу підсвідомого, де на їх думку, зосереджені особисті потреби та конфлікти індивіда, його невіршені проблеми. К.Г. Юнг запропонував поняття екстраверсії й інтроверсії для позначення двох протилежних типів особистості [5].

Багато рис характеру набувають чіткої об'єктивізації в загально тілесних виразних та локомоторних рухах. Важливим джерелом пізнання характеру є мовне спілкування людей. Особливою і головною характеристикою спілкування, на думку Б.Г. Ананьєва, є те, що через нього людина будує свої стосунки з іншими людьми. Характерним для сучасного етапу вивчення проблеми спілкування є її комплексне розроблення на стикові різних галузей психології: філософії і загальної психології (Г.М. Андрєєва, О.О. Бодальов, А.В. Петровський та їх учні), загальної психології і психолінгвістики (школа О.О. Леонтьєва), соціальної і диференціальної психології (М.М. Обозов та його учні), соціальної і педагогічної психології (школа С.В. Кондратьєвої, Т.С. Яценко та ін), педагогічної психології і педагогіки (О.В. Мудрик та ін).

Мета дослідження – провести порівняльний аналіз індивідуально-психологічних особливостей футболістів різних видів ігрового амплуа.

Завдання дослідження:

1. Виявити індивідуально-психологічні особливості футболістів в залежності від ігрового амплуа.

2. Визначити індивідуально-психологічні особливості футболістів, які найбільш притаманні різним видам ігрового амплуа, та впливають на ефективність спортивної діяльності.

Результати дослідження та їх обговорення

В результаті проведених досліджень були визначені індивідуально-психологічні особливості футболістів залежно від ігрового амплуа (захисники, півзахисники, нападаючі та воротар).

Детальніший аналіз індивідуально-психологічних особливостей (за допомогою 16 факторного запитальника Р.Б. Кеттела (форма С)) членів досліджуваної футбольної команди показав, що у нападаючих середній показник фактору С (емоційно – вольового блоку) – емоційна стійкість – вищий 8 балів ніж у півзахисників 6,5 бали та, особливо, у захисників 5,6 бали. Нападаючі не тільки мають забивати голи, але й бути хоробрими, холонокровними, енергійними, сильними, сміливими. Високі показники цього фактору доводять, що нападаючі більш витримані, працездатні, емоційно зрілі, реалістичні. Вони краще здатні додержуватися вимог групи, характеризуються сталістю інтересів. У них відсутнє нервово стомлення. У крайніх випадках може мати місце емоційна ригідність і нечутливість. Фактор С пов'язаний із силою нервової системи, лабільністю й перевагою процесу гальмування. Показники фактору Е (“підпорядкованість-домінантність”), у нападаючих також найвищі у команді – 7,3 бали, такі якості як незалежність, самовпевненість, владність, в якоїсь мірі агресивність в них більш виражені. Ревнивість, заздрість, підозрілість велика зарозумілість також більш виражена та більш властива нападаючим у досліджуваній команді. Інтереси нападаючих звернені на самих себе, вони обережні у своїх вчинках, егоцентричні. Висока середня оцінка 8,6 бали у нападаючих фактору Н (“боязкість – сміливість”) говорить про те, що їм властива соціальна сміливість, активність, готовність мати справу з незнайомими обставинами й людьми. Вони схильні до ризику, тримаються вільно. У цілому фактор обумовлює реактивність на загрозу в соціальних ситуаціях і обумовлює ступінь активності в соціальних контактах. Нападаючим більшою мірою властиво завищувати свої можливості й переоцінювати себе. Низькі середні бали 4,3 нападаючих отримали по фактору G (низька нормативність поведінки – висока нормативність поведінки). У цілому фактор визначає, якою мірою різні норми й заборони регулюють

поведінку й стосунки людини. Отримані низькі бали характеризують нападаючих як нестійких, вони піддаються впливу випадку й обставин, не роблять зусиль по виконанню групових вимог і норм. Вони характеризуються безпринципністю, неорганізованістю, безвідповідальністю, гнучкими установками стосовно соціальних норм, що може стати причиною до антисоціальної поведінки. Фактор М 4,3 бали (“рівень розвитку уяви”) характеризує нападаючих, як практичних, сумлінних. Вони орієнтуються на зовнішню реальність і додержуються загально прийнятих норм. Їм властива деяка обмеженість і зайва уважність до дріб’язків. Висока швидкість розв’язання практичних завдань, прозаїчність, розвинена конкретна уява, практичність, реалістичність. Їх характеризує врівноваженість і розсудливість. Однак, у несподіваних ситуаціях їм часто не вистачає уяви й спритності. За фактором О (“ступінь тривожності”) нападаючі показали низькі бали 4,6, що характеризує їх, як спортсменів спокійних, упевнених у собі, безтурботних, холоднокровних. Нападаючі консервативні, стійки стосовно традиційних труднощів, вони знають, у що повинні вірити, і, незважаючи на неспроможність принципів, не шукають нових, із сумнівом ставляться до нових ідей, схильні до моралізації й моралі. Вони противляться змінам і не цікавляться аналітичними й інтелектуальними міркуваннями. Залежать від групи, йдуть за суспільною думкою, воліють працювати й ухвалювати рішення разом з іншими членами команди, орієнтуються на соціальне схвалення. При цьому в них найчастіше відсутня ініціатива прийняття рішень. При цьому показник самоконтролю 5 балів самий нижчий у команді, тому спостерігається недисциплінованість, внутрішня конфліктність уявлень про себе, не має стурбованості виконання соціальних вимог. Безтурботні, самовпевнені, життєрадісні, впевнені у собі й у своїх силах, безтурботні, небоязливі, холоднокровні, спокійні, у них відсутнє каяття й почуття провини. По фактору Q4 (“розслабленість-напруженість”) 2,3 бали нападаючим властива розслабленість, млявість, спокій, низька мотивація, лінощі, зайва задоволеність і незворушність, апатичність. Дійсно, результати мотивації на досягнення успіху у нападаючих нижче всіх членів команди (у середньому вони набрали 72 бали), тоді, як захисники – 84 бали, півзахисники – 91 бал, а воротар – 98 балів.

Захисники, у значно більшому ступені, повинні дотримуватися строгої командної гри, переваги якої ґрунтуються на взаємодії між членами команди та воротарем, чисельності та розташування на полі. Захисники відбивають атаки, вміло відбирають м’яч, захищають ворота створюючи перешкоди гравцям команди суперників. Активність в захисті може привести команду до успіху, тому захисники повинні брати ініціативу на себе. Воротар не тільки захищає ворота, але й керує діями захисників. Захисники показали найвищі показники у команді по фактору М інтелектуального блоку (рівень розвитку уяви). При оцінці в 6,1 бали можна говорити про розвинену уяву, орієнтування на внутрішній світ, творчий потенціал. Вся увага присвячена своїм ідеями, внутрішнім ілюзіям («вітають в хмарах»), легкість відмови від практичних суджень, вміння оперувати абстрактними поняттями, мрійність. У цілому фактор орієнтований на вимірювання особливостей уяви, що відображаються в реальній поведінці особистості. Захисники характеризуються ощадливістю, проникливістю, розумним і сентиментальним підходом до подій і оточуючим людям отримавши найвищі бали 8,3 у команді по фактору N (“дипломатичність – прямолінійність”). Захисники в команді віддають перевагу власним рішенням, незалежні, прямують по обраному ними самими шляху, самі приймають рішення й самі діють, однак, вони не завжди домінують, тобто, маючи власну думку, вони не прагнуть нав’язати її оточуючим. Не можна сказати, що вони не люблять людей, вони не потребують в їхнім схваленні й підтримці. У захисників виражені показники фактору Q3 (“рівень розвитку самоконтролю”) 8,3 бали. У відмінності від соціальної нормативності поведінки цей фактор вимірює рівень внутрішнього контролю поведінки. З команди по фактору Е – “домінування-підпорядкування” захисники отримали найнижчі бали (4,8) це характеризує їх як соромливих, схильних звільняти дорогу іншим. Вони часто виявляються залежними, беруть провину на себе, тривожаться про можливі помилки. Їм властиві тактовність, покірливість, шанобливість, покірність до повної пасивності. Їм властиві схильність усе ускладнювати, деяка заклопотаність, песимістичність у сприйнятті дійсності. Вони більш за інших турбуються про майбутнє, очікують невдач. Навколишнім спортсменам вони здаються нудними,

м'якими і надмірно манірними. У цілому ця оцінка відображає емоційність і динамічність спілкування. Захисникам властиві: м'якість, поступливість, тактовність, люб'язність, залежність, покірливість, послужливість, шанобливість, сором'язливість, готовність брати провину на себе, скромність, експресивність, схильність легко виходити з рівноваги.

Загальний середній рівень фактору В ("інтелект"), показує, що захисникам властива конкретність і деяка ригідність мислення, в них є труднощі в розв'язанні абстрактних завдань, знижена оперативність мислення, недостатній рівень загальної вербальної культури. Фактор В не визначає рівень інтелекту, він орієнтований на вимірювання оперативності мислення й загального рівня вербальної культури й ерудиції. Результати по цьому фактору є для нас орієнтовними. Захисників по фактору F ("стриманість – експресивність") можна характеризувати як розсудливих, обережних, розважливих у виборі партнера по спілкуванню. У деяких проявляється схильність до клопотаності, занепокоєння про майбутнє, песимістичність у сприйнятті дійсності, стриманість у прояві емоцій.

Завдання півзахисників різноманітні. Вони повинні допомагати захисникам, коли команда захищається та підтримувати атаку, коли команда нападає. Вони зобов'язані відчувати та угадувати події, що відбуваються на полі. Вони експансивні, щирі у стосунках між людьми. Емоційність і динамічність спілкування приводить до того, що вони часто стають лідерами і ентузіастами групової діяльності, вірять в удачу. У цілому оцінка по цьому фактору відображає емоційність і динамічність спілкування. Висока оцінка 9,4 бали по фактору нормативності поведінки говорить про усвідомлене дотримання норм і правил поведінки, наполегливість у досягненні мети, точність, відповідальність, та ділову спрямованість. У цілому фактор обумовлює, якою мірою різні норми й заборони регулюють поведінку й відносини між членами команди. Високі оцінки часто можуть характеризувати не тільки виражені вольові риси особистості, але й схильність до співробітництва й конформізму. Низькі середні бали 4,4 по фактору L ("довірливість – підозрілість"), характеризують півзахисників як відвертих, довірливих, доброзичливих до інших, вони терпимі, лагідні, вільні від заздрості, такі, що легко ладять із людьми й добре працюють в колективі. Відкриті, поступливі. Може бути присутнім почуття власної незначності. Не високі бали характеризують особистість як добродушну, відкрити й, можливо, без амбіцій і прагнення до перемоги.

На основі якісного й кількісного аналізу змісту особистісних факторів і їх взаємозв'язків можуть бути виділені наступні блоки факторів:

1. Інтелектуальні особливості (фактори В- "інтелект", М- "практичність – розвинена уява", Q1- "консерватизм-радикалізм"). Півзахисники в команді мають найвищий середній бал показників інтелектуального блоку, що говорить про вміння грамотно вибирати позицію на полі під час гри, відслідковувати тактичні ходи суперника, а потім створювати атаки, що впливає на результативність у грі. Півзахисникам властиво вільнодумство, експериментаторство, наявність інтелектуальних інтересів, розвинуте аналітичне мислення, сприйнятливості до змін, до нових ідей, недовіра до авторитетів, відмова ухвалювати що-небудь на віру, спрямованість на аналітичну, теоретичну діяльність. Нападаючі мають низький середній бал по показникам інтелектуального блоку. Вони прагнуть до підтримки встановлених понять, норм, принципів, традицій, у них присутній сумнів у нових ідеях, заперечують необхідності змін. Їх влаштовує ведуче положення в футбольній команді.

2. Емоціонально-вольові особливості (фактори С- "емоційна нестабільність – емоційна стабільність", G- "низька нормативність поведінки – висока нормативність поведінки", І – "жорсткість – чутливість", О – "упевненість у собі – тривожність", Q3- "низький самоконтроль – високий самоконтроль", Q4 – "розслабленість – напруженість"). Півзахисників та захисників об'єднують наступні якості: сумлінність, відповідальність, стабільність, урівноваженість, наполегливість, схильність до моралізування, розумність, совісність.

Нападаючим властива схильність до мінливості, впливу почуттів й обставин. Вони потурбують своїм бажанням, не роблять зусиль по виконанню групових вимог і норм. Неорганізовані, безвідповідальні, імпульсивні. Відсутня згода із загальноприйнятими моральними пра-

вилами й стандартами, гнучкість стосовно соціальних норм, неприйняття їхнього впливу. Іноді їм властива безпринципність і схильність до асоціальної поведінки.

3. Комунікативні властивості й особливості міжособистісної взаємодії (фактори А- “замкнутість – товариськість”, Е- “підпорядкованість-домінантність”, F- “ стриманість – експресивність ”, Н- “ боязкість – сміливість”, L- “ довірливість – підозрілість”, N- “прямо-лінійність – дипломатичність”, Q2 – “конформізм – нонконформізм”). Отримані результати показників комунікативних властивостей та особливостей міжособистісної взаємодії членів футбольної команди в залежності від амплуа футболістів не мають великих розбіжностей і знаходяться в межах 6 балів.

Висновки

1. Отримані у ході досліджень дані, можуть використовуватись як орієнтир для відбору спортсменів до різних видів ігрового амплуа у футболі.

Виявлені та зіставлені індивідуально-психологічні особливості футболістів в залежності від ігрового амплуа показують, що:

- нападаючі більш незалежні в своїх судженнях і поведінці, свої думки вважають законом для себе й навколишніх. У конфліктах звинувачують інших, не визнають владу й тиску на них зі сторони оточуючих. Віддають перевагу авторитарному стилю керівництва, але й борються за більш високий статус. Конфліктні й норавливі більш за інших членів збірної команди;

- захисники додержуються своїм уявленням про себе, добре контролюють свої емоції й поведінку, доводять всяку справу до кінця, мають сильну волю. Їм властива цілеспрямованість і інтегрованість особистості. Отримані дані говорять про розвинутий самоконтроль, точність виконання соціальних вимог. Захисники більш розсудливі, обережні, розважливі, мовчазні ніж їх товариші по команді;

- у півзахисників більш розвинене почуття обов'язку й відповідальності, усвідомлене дотримання загальноприйнятих моральних правил і норм, наполегливість у досягненні мети, ділова спрямованість. Півзахисників відрізняє від інших членів команди життєрадісність, імпульсивність, безтурботність, вони веселі, балакливі, рухливі. Півзахисники енергійні, соціальні контакти для них емоційно значущі.

2. Проведені дослідження особистісних показників футболістів різних ігрових амплуа дали змогу визначити індивідуально-психологічні особливості футболістів, які найбільш притаманні різним видам ігрового амплуа, та впливають на ефективність спортивної діяльності. Ці розбіжності між гравцями окремих амплуа у результатах психодіагностики підтверджують необхідність використання у комплексі з іншими більшої кількості психологічних показників як критеріїв оцінки придатності футболістів до ефективного ведення змагальної діяльності на конкретній ігровій позиції.

Перспективи подальших досліджень передбачаються в дослідженні впливу індивідуально-психологічних особливостей футболістів різних видів амплуа на психологічну сумісність спортивної команди.

Список літератури

1. Ильин Е. П. Психология спорта / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2008. – С. 117 – 137.
2. Личностные факторы эффективности и надежности соревновательной деятельности юных футболистов [Электронный ресурс] / Полишкис М. С., Шашкевич О. В., Клевцов И. А. – Режим доступа : <http://lib.sportedu.ru/press/tpfk/1998n7/p21-26.htm>
3. Леевик Г. Е. Черты характера спортсменов разного уровня мастерства // Спортивная психология в трудах отечественных специалистов / сост. и общ. ред. И. П. Волкова. – СПб., 2002. – С. 136 – 149.
4. Максименко С. Д. Загальна психологія : навч. посіб. Максименко С. Д., Соловієнко В. О. – 2-ге вид., стереотип. – К. : МАУП, 2001. – С. 241 – 252.
5. Юнг К. Г. Психологические типы : [пер. с нем.] / Карл Густав Юнг. – М. : АСТ : АСТ МОСКВА : ХРАНИТЕЛЬ, 2008. – 761 с.

ИНДИВИДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ СПОРТСМЕНОВ ФУТБОЛЬНОЙ КОМАНДЫ В ЗАВИСИМОСТИ ОТ ИГРОВОГО АМПЛУА

Елена ПОЛЯНИЧКО, Сергей ГРОНА

Межрегиональная академия управления персоналом, г. Киев

Аннотация. В работе представлены данные исследований, которые проводилось в 2007 – 2008 годах. В эксперименте приняли участие 19 спортсменов мужского пола возрасте от 17 до 27 лет, члены сборной команды ФК "Нафком" (г. Бровары). Определены индивидуально-психологические особенности футболистов, которые наиболее присущи разным видам игрового амплуа и влияют на эффективность спортивной деятельности.

Ключевые слова: футбольная команда, индивидуально-психологические особенности, игровые амплуа.

SPECIFIC PSYCHOLOGICAL PECULIARITIES OF FOOTBALL TEAM PLAYERS DEPENDING ON PLAY ROLE

Helen POLYANICHKO, Sergiy HRONA

Inter-Regional Academy of Personnel Management, city Kiev

Abstract. This work contains research data, which were taken during 2007-2008 years. 19 male sportsmen, members of combined football club team "Nafkom" (city Brovary), from 17 to 27 years took part in this experiment. Specific psychological peculiarities, which are most attached to different kinds of play role and influence on efficiency of sport activity, are defined.

Key words: football team, specific psychological peculiarities, play role.